

PER

Jean Améry
*Charles Bovary,
seoski liječnik*

SPECULUM

Biblioteka PER SPECULUM

(2. knjiga)

NAKLADNIK

Disput, Zagreb

ZA NAKLADNIKA

Josip Pandurić

UREDNIK BIBLIOTEKE

Stanko Andrić

LIKOVNO OBLIKOVANJE

Zoran Đukić

LEKTURA I KOREKTURA

Disput

TISAK

Kikagraf, Zagreb

GODINA I MJESEC OBJAVLJIVANJA

2021, rujan

CIP-zapis dostupan u računalnom katalogu

Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

pod brojem 001110169

ISBN 978-953-260-417-7

Jean Améry
Charles Bovary, seoski liječnik
Portret jednostavnog čovjeka

S njemačkoga prevela
Sandra Brkljačić

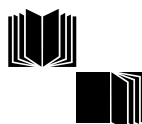
Disput
Zagreb, 2021.

Jean Améry. Werke in neun Bänden. Hrsg. von Irene Heidelberger-
-Leonard. Band 4: *Charles Bovary, Landarzt. Portrait eines einfachen
Mannes*. Hg. von Hanjo Kesting. Klett-Cotta, Stuttgart 2006

© of the translation: S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
i medija
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media

**GODINA
ČITANJA
2021**

Knjiga je objavljena uz
financijsku potporu
Ministarstva kulture i
medija Republike Hrvatske
u Godini čitanja.

traduki

Objavlivanje ovog djela omogućeno je uz potporu književne mreže TRADUKI, čiji su članovi Savezno ministarstvo za Europu, integraciju i vanjske poslove Republike Austrije, Ministarstvo vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke, Švicarska zaklada za kulturu Pro Helvetia, austrijska Interesna zajednica prevoditeljica i prevoditelja po nalogu Saveznog ministarstva za umjetnost, kulturu, javnu upravu i sport Republike Austrije, Goethe-Institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Resor za kulturu Vlade Kneževine Liechtenstein, Zaklada za kulturu Liechtenstein, Ministarstvo kulture Republike Albanije, Ministarstvo kulture i informiranja Republike Srbije, Ministarstvo kulture Rumunjske, Ministarstvo kulture Crne Gore, Ministarstvo kulture Republike Sjeverne Makedonije, Ministarstvo kulture Republike Bugarske, Sajam knjiga u Leipzigu i Zaklada S. Fischer.

*Les maris trompés, qui ne savent rien
savent tout, tout de même.*
—Proust, *La Prisonnière*¹

1 Fr. – Prevareni muževi koji ništa ne znaju
ipak znaju sve (Proust, *Zatočnica*).
[Sve su bilješke prevoditeljičine – op. ur.]

TUŽALJKA

Želim da se pokopa u vjenčanoj haljini, u bijelim cipelama, sa svadbenim vijencem. Kosu neka joj raspuste po ramenima. Tri lijesa, jedan od hrastovine, jedan od mahagonija, jedan olovni. I da mi nitko ništa ne govori: ja ću smoći snage. Preko svega velik komad zelenog baršuna. To hoću. Tako učinite.

Tako sam napisao i tako je i bilo, sve dok... No zatim mi se učinilo da lijes nikako da prestane propadati sve dublje u zemlju. I da sam i ja trebao s njim unutra. A gdje bi mi drugdje uopće bilo mjesto? Ljudi su bili uza me, bili su dobri. Monsieur Homais me je tješio, kakva je to ljudina i prijatelj. Bdio je uz odar zajedno s Abbé Bournisienom, a na kraju se više nisu svađali, kao što to inače čine. Župnik mi je oprostio što sam u boli uzviknuo: Gadi mi se taj vaš Bog! Dobar čovjek. Oko mene su sve sami dobri ljudi, Madame Tuvache,

Madame Lefrançois; čak je Lheureux, trgovac i lihvar koji me je doveo na prosjački štap, bio ovdje i izrazio mi sućut. Ništa mu ne zamjeram, ta morao je nekako zaraditi novac. *C'était la faute de la fatalité.*²

– Berthe? Dođi, dijete moje, isplaci se. Mama se neće vratiti, plači sa mnom, to je dobro za oboje. Čarape su ti poderane, jadna moja mala djevojčice, i lutka koju držiš je poderana, a mama više neće doći. Nitko od dobrih ljudi nije ju mogao spasiti. Psst. Plači, ali nemoj govoriti. Znam da se bojiš. Srce se paralo kako je zapomagala, tvoja majka, bila je tako blijeda, lice joj je bilo obliveno hladnim znojem. Prsti su joj bili zgrčeni, smeđe mrlje izbijale su joj po tijelu. Budi mirna, dijete, sve je prošlo, idi u vrt, koji je već podivljao jer ga nitko nije održavao, nije više bilo novaca. No da nitko od tih dobrih ljudi nije znao što učiniti, to još uvijek ne mogu shvatiti. Doktor Canivet, učen čovjek, nije našao načina. Doktor Larivière, moj profesor, lučonoša znanosti, kako ga naziva Homais, bio je bespomoćan baš kao i ja, a ja nisam ni iskrica u luči medicine. Uzdao sam se silno u njega koji je tolike već spasio. Onomad kad se dovezao, ni Božje ukazanje ne bi bilo moglo izazvati veće uzbuđenje od njegove pojave. Pogledom što reže oštrije od kirurškog skalpela odmah je sve shvatio, i uzalud sam vikao: Nađite bilo što da joj pomognete!

2 Fr. – Kriva je sudbina.

Njegove vrlo lijepe ruke bile su gotovo nepomične. Hrabro, mladiću, kazao je, ništa se više ne da učiniti. A zatim je objedovao s Canivetom kod Homaisa dok mi je ona umirala pred očima. Dobri su to ljudi, ali samo su ljudi i nemoćni su pred sudbinom kao i ja, Charles Bovary, seoski liječnik, što je i sam tako često bivao bespomoćan pred nekim kome se sirup skorio oko usta i tko se u vrućici gušio od kašlja. Charles Bovary, seoski liječnik. Ja. Što bijah ja mogao učiniti ondje gdje su lučonoše znanosti morali ustuknuti pred tijekom sudbine? Kad je uzela arsenik, ne znam kako ga je nabavila, bilo je već prekasno. Zašto? Ama zašto? Ponavljao sam, dok su je tresli grčevi, stalno ista pitanja: Zar nisi bila sretna? Jesam li ja kriv? Ta sve sam učinio što sam mogao. A Emma je bila nježna, usprkos bolovima koje je trpjela. Neopisivo. Pomilovala me lagano po kosi i kazala: Da, istina je, *ti si dobar*. Poželio sam istrčati pred kuću i povikati u daljinu da čuje čitav Yonville: *Voljela me je*, a u smrtnom času više nego ikada prije! Morao bih to kazati Homaisu koji je upozoravao na troškove raskošnog pogreba. Što on zna! Taj baršun, mislio je, ipak je to malo... No je li je *on* volio? Je li prema *njemu* bila nježna dok se borila sa smrću? Cijelo selo, čitav okrug trebao bi to znati i moja bi majka, koja nikada za Emmu nije našla lijepe riječi, trebala znati da me je voljela u znoju i u zimici! Ali ne pristoji se na sav glas trubiti o svojoj patnji i trijumfu.

Nisam ja neki pijani seljak. Ja sam liječnik Charles Bovary! Dostojanstva, dođavola! rekao je Homais kad sam plaćući zagrlio Emmina oca. Pa sam obećao da ću biti hrabar. I jesam hrabar. Dovoljno sam jadikovao, sada to moram sam prebroditi. Ne smijem ljude opterećivati svojom nevoljom. Mnogo su toga za mene učinili, Homais je čak birao sa mnom nadgrobni spomenik i natpis: *Sta viator! amabilem conjugem calcas*;³ dobar je u latinskom. Čini što može, ne smijem se žaliti što rijetko navraća, dovoljno su mu breme one njegove ljekovite masti i napici. A što bi meni pomoglo da se baš i čitav departman Seine-Maritime slije pred moju kuću? I što bi pomoglo da sve crkve u Normandiji zazvone na uzburku, da sve djevojčice u snježnobijelim haljinama hodočaste na njezin grob kao na tijelovsku procesiju i da me svi bankari Rouena obaspu lujdorima?

Emma, gdje si? Ležiš li opet na svome krevetu i čitaš li romane posuđene iz biblioteke u Rouenu? Šećeš li u smjeru La Huchettea? Jašeš li s udvornim gospodinom Rodolpheom? Emma! No ja sam ti rekao zbogom, zbogom i rukom sam ti slao poljupce u grob. Mrtva si, truplo kao bilo koje drugo kakva sam morao secirati kao student. Uza sve to još uvijek čujem šum tvoje

3 Lat. – Stani, putniče! gaziš po voljenoj ženi.
Parafraza epitafa s groba austrijskog feldmaršala
Franza von Mercyja (*Sta viator; heroem calcas*).

široke suknje s naborima, šuškanje svile dok odlažeš neku od svojih lijepih haljina.

– Daj mi svoju majušnu ručicu, Berthe, ja ću ti pokrpati lutku, mama više neće doći. Tako je često putovala u Rouen tih zadnjih mjeseci, izbivala ponekad duže nego što bismo se dogovorili, no zatim bi je kočija L'Hirondelle uvijek dovezla natrag k nama.

Često bih potrčao ususret škripavim starim kolima, jer uvijek sam bio nemiran kad si dulje izbivala, bilo zbog sati klavira kod Mlle. Lempereur bilo jer si nabavljala nešto za kuću. Jednom više nisam mogao izdržati i, u strahu da ti se nešto dogodilo u velikom gradu, odveo sam se za tobom, a kad sam te konačno sustigao u ulici Mlle. Lempereur, pamtim još i sad, bilo je to u Rue de la Renelles-des-Marquiniers, srce mi je stalo od sreće.

– Tko te je jučer zadržao? – prošaptao sam ti u lice, u suzama, jer lako zaplačem.

– Bila sam bolesna.

– Od čega? Gdje?... Kako?

– Kod Mlle. Lempereur.

– Ah, znao sam, upravo sam krenuo onamo...

– Ma nije potrebno; ona je, uostalom, upravo izašla. Ali ubuduće se, molim te, nemoj uzrujavati. Razumiješ li, ne osjećam se slobodnom ako znam da će te i najmanje zakašnjenje dovesti u ovakvo stanje.

Uvijek sam to trpio i nisam zanovijetao. A kako bih i smio? Poduka iz klavira bila joj je sva radost; svi su joj govorili kako je napredovala. Meni je njezina svirka predstavljala odmor kad bih se iscrpljen vratio kući. Jedva da sam je slušao, ali *gledao sam*. Prsti su joj žustro i ljupko skakutali po crnim i bijelim tipkama, izgledalo je kao da plešu. Nježni i meki prsti, nikad se ne bih umorio promatrajući njihov ples, jer preko dana, dok sam bio vani, kod svojih bolesnika, posvuda je bilo samo ispucanih, žuljevitih ruku, seljačkih ruku koje su se grčile kad bih ljudima puštao krv. I ti si bila seoska djevojka kad sam te doveo k sebi s očeva imanja, ali tvoji su prsti bili kao u dame, tvoj je struk bio otmjen baš kao i tvoj tih i brz korak. Žena izvanrednih mogućnosti, govorio je Homais o tebi, ta bi mogla raditi i u nekoj okružnoj službi. A ni ondje ti ne bilo premca.

– Tvoja se majka, Berthe, bijaše mogla uklopiti u svako društvo. Ispit je položila onomad na velikome markizovu balu u dvorcu Vaubyessard, gdje su je *kavaliri* molili za valcer. Idi sad, dijete moje, ostavi me s njom nasamo, kasnije ću te uzeti u krilo i privinuti na grudi, tvoj ti otac duguje puno ljubavi. Tvoja je majka za tebe imala malo vremena. Ukrašavala je stol za večeru, slagala uredno moje noćne kapice u ormaru, spravljala nam jela od kakvih se finija ne mogu naći ni u Parizu. Zato je često i bila umorna. Patila je od migrene i sanjala tako ružno da bi noću katkad kriknula. Bili

su to živci, pa ako i nije nalazila slobodnog vremena da se s tobom poigra i da te podučava, bilo je to zbog njezine patnje, koju uopće nisam razumio i protiv koje joj kapi valerijane koje sam joj propisao ama baš nimalo nisu koristile. Idi, dijete moje, i zapamti da je bila *dobra* majka, što god da ti žene kasnije možda budu govorile, sve su one bile ljubomorne na njezino otmjeno držanje i profinjenu konverzaciju.

Taj glas, da, pjesme gospodina Lamartinea, roman- ce uz fortepijano, glas koji nije zvučao neugodno ni kad je bila srdita. Taj je glas u kući, taj laki korak. Ali lice ne vidim iako je stalno preda mnom, samo što je tako nejasno da više gotovo ne znam jesu li njezine crne oči bile tamnosmeđe ili tamnoplave, vidim pred sobom tek nosnice što drhte. Od veselja? Bit će od srdžbe. Ili straha. Ali zašto? Ama zašto? Jesam li ja kriv? Ta sve sam učinio što sam mogao, neumorno sam...

– *Entrez, entrez donc*,⁴ Monsieur Lheureux, čemu imam zahvaliti na...

– Ne radi se ni o kakvoj časti, jadni moj gospodine Bovary, to je samo zbog zaostalih računa. Krajnje neprimično što u kući žalosti moram potegnuti razgo- vor o ništavnim tričarijama, ali ja sam tek ubogi kra- mar i, vjerujte mi, nož mi je pod grlom, korak sam od propasti, jedna je draga gospođa supruga, nažalost,

4 Fr. – Udite, udite samo.

stalno kupovala novu robu koju, eto, moram platiti dobavljačima.

– Ali vi ste već odavno trebali biti namireni, Lheureux, mene su u vaše ime ovršili, vaš mi je kompanjon Vinçart sve uzeo, stojte u praznoj kući.

– Vidim, i to me boli. No vi, ovako na van, djelujete profinjeno kao nikad prije, Monsieur Bovary, naprosto začuđujuće za čovjeka koji je sve izgubio. Nosite lakirane čizme i bijelu kravatu, brkove njeđujete mirisnom pomadom, ne tiče me se, ja samo, da oprostite, moram utjerati što mi pripada.

– Dobro, dobro, potpisat ću opet što god hoćete, ostalo je još nešto srebrnine koju mogu unovčiti, još imam konja, pacijenti mi duguju honorare, posudit ću u Rouenu, pomoći će mi moj mladi prijatelj Léon, pisar u bilježničkom uredu.

– Da, razumijem, ne želite izgubiti dobar glas, liječnik, čovjek od znanosti koji se nikada nije bavio svakodnevnim tričarijama. Ako mi nije na štetu, meni je pravo. Samo jedno ću vam još reći, Bovary, ali posve tiho, da nitko ne čuje, no dajte, primaknite mi uho, *šapnut* ću vam. Kad vas gledam ovakvog, otmjeno sredenog kao da ste neko utjelovljenje Monsieur Rodolphe Boulanger de la Huchettea, znam: ona na vas i iz groba loše utječe, *la pauvre chère dame*⁵...

5 Fr. – sirota draga gospođa.

– Van! Van iz moje kuće prije nego što se dogodi nesreća i da mi nikad više niste prekoračili prag! Tko nju uvrijedi, neka me se čuva. Kadar sam, kad se radi o Emmi, učiniti više nego što svi vi mislite. –

– Čemu taj strahoviti bijes u vašem glasu, gospodine Bovary? Iz ovih sam stopa izjurio iz laboratorija gdje sam pripremao ljekoviti pripravak. Iste sam sekunde pustio mužare i lončice kad sam vas čuo kako vičete, što je za vas posvema neuobičajeno. Dostojanstva, dođavola! Životne mudrosti! Što vas je tako silno razbjesnilo?

– Neka mi bude oprošteno, gospodine Homais, prenesite to, molim vas, susjedima. Kriv je Lheureux. Nisam se mogao svladati. Tražio je, dakako, samo ono što mu pripada, i da nije izrekao ono o mojoj pokojnoj ženi koja...

– A što očekujete od kramara u ovako bijednom selu, dragi moj! Oni, neobrazovani kakvi jesu, ne znaju drugačije; mi tu gacamo po močvari barbarstva i možemo se samo nadati da će luč prosvjetiteljstva jednoga dana obasjati i one koji još i dan-danas slijede mračni fanatizam praznovjernih običaja. Životne mudrosti, kažem vam. Čuvajte živčani sustav, izađite na svjež zrak, probajte biljne kupke, čitajte dobre pisce...

– Pravo je sve što govorite, prijatelju Homais. Bit ću razuman. Zahvaljujem vam na brizi i preporučite me Madame...

Životna mudrost. Pametan čovjek, ovaj naš ljekar-
nik. Ali kakva korist od životne mudrosti kad je mrtva?
Mrtva. Još uvijek mi, kad izgovorim “mrtva”, na pamet
padaju najsumanutije zamisli. Čuo sam za slučajeve pri-
vidne smrti. I za magnetizam i vraćanje u život. Homais
bi me ismijao, to je u opreci sa zakonima prirode, znam.
Ali katkad vjerujem da će se probuditi u vjenčanici,
zatresti tamnom kosom, otvoriti crne oči, pokucati
po poklopcu lijesa. Mislim da ludim. Je li Lheureux
stvarno bio ovdje i o njoj mi šaptao gadosti u uho? Ili je
to bilo samo bolesno priviđenje i ja sam viknuo “Van!”
a da pritom uopće nikoga nije bilo uza me? *Fou, fou*,⁶
jer ne mogu podnijeti da sunce sja kao uvijek, da kao i
za njezina života otkucavaju satovi, zvone zvona. Evo
baš hoće ustati, proteže udove, bori se protiv triju lije-
sova koje sam dao načiniti usprkos abnormalno velikim
troškovima i u inat ljudima. Već otvara vrata, osjećam
hladno strujanje zraka. Ne, ne govori “*Laisse-moi*”⁷ kao
što si često govorila, *ma femme*.⁸ Za tebe sam se fino
dotjerao, što prije nikada nisam činio, iznošeno mi je
odijelo uvijek bilo još dovoljno dobro za Yonville i za
bolesne seljake na prljavim imanjima. Za tebe. Sjajno
ulaštene čizme, bijela kravata. Kao utjelovljenje Ro-
dolphéa Boulangerera, pa neka lihvari, zavidnici, koji

6 Fr. – Lud sam, lud.

7 Fr. – Pusti me.

8 Fr. – žena moja.

su uvijek mislili da te nisam vrijedan, govore naokolo što im volja.

Monsieur Rodolphe. Njegovo pismo tebi, koje sam pronašao. Smiri se, Emma, neću dalje o tome. Bijaše to pismo puno poštovanja, baš kakvo džentlmen piše dami koju obožava, a tko bi tebi mogao odoljeti? Bila si lijepa, i onda kad te otrov proždirao iznutra. Tražila si ogledalo. Zaplakala si kad si ugledala svoje mrtvački blijedo lice – a nisi ni znala *kako* si bila lijepa. Tko jest? Doktor Canivet i njegova gospodska preuzvišenost doktor Larivière nisu, Homais nimalo više od Abbé Bournisien koji je mrmaljao svoj *Indulgentiam*. Jedini sam ja to vidio, ja, Charles Bovary, čak i ako mi za ublažavanje tvojih smrtnih muka na pamet nije palo ništa bolje doli obloga od gorušice, ja, koji sad tu govorim uprazno kao i maloprije, kad sam potjerao besramnog lihvara kao muškarac, kao kavalir, kao Monsieur Rodolphe koji bi bio potegnuo pištolj da je bilo kome palo na pamet da ti se približi. Jednako sam dobar i hrabar kao on, vjeruj mi, ti, u svojem hladnom zemljanom krevetu, u svoja tri lijesa – tako sam htio i tako je i bilo, nisam se dao zbuniti Homaisovim razboritim savjetima jer nikada nisam bio škrt kad je valjalo udovoljiti nekom tvom bezazlenom hiru. Tako sam kupio i onu lijepu kobilu, koju si veselo jahala, koljena savijena u lijep luk iznad konjske grive, žene su se zlobno iščuđavale i došaptavale, ja za to nisam mario. Pa sam te

pustio da uzimaš satove klavira kod Mlle. Lempereur u Rouenu i nisam slušao majku kad je zlovoljno govorila da skupe zavjese i nisu potrebne. Nisam li kao muž uvijek bio uza te? Zašto onda? Zašto si pojela bijeli prah kao da je šećer? Tako je Homais napisao u *Fanal de Rouenu*, evo izreska, i svatko ima crno na bijelo da je to bio nesretan slučaj, a Abbé nije ni pomišljao da ti uskrati kršćanski pogreb.

“U Yonville-l’Abbayeu, radišnom mještašcu naše lijepe Normandije, pogreška jedne domaćice dovela je do posljedica koje se bez pretjerivanja mogu nazvati tragičnima. Supruga mjesnog liječnika je pri pripravi desertne kreme umjesto šećera u snijeg umutila vrhom punu žlicu arsenika, namijenjenog tamanjenju štakora. Nakon što je kušala kremu, unesrećenu su uhvatili teški grčevi. Ni njezin suprug ni još dvojica pozvanih liječnika konzilijara, lučonoša medicinske znanosti, nisu je uz mogli spasiti od smrti. Žitelji Yonvillea i daleko izvan njega žale zbog nesretnog slučaja, koji je još jednom dokazao kako je neoprezno kad opasni otrovi dospiju u ruke nestručnih. Samo pod paskom dobro izučenog ljekarnika toksični su pripravci sigurni od pogrešne primjene.”

Prijatelj Homais, prvi kojeg smo susreli kad smo se iz Tostesa preselili u Yonville, učinio je posljednju uslugu njoj za ljubav. Gdje god da se pojavila, unosila bi ljubav. Jer ona je *bila* ljubav, ali to sam u dubini duše

znao samo ja, kojem je stvorila raj na zemlji, čak iako je često patila od slabih živaca i povlačila se u gornju sobu jer se borila s nesanicom i jer mi nije htjela smetati kad bi noću kresnula šibicu da zapali svijeću.

– Netko kuca, Berthe, hajde, otvori vrata, silno sam umoran.

– *Oui... non*,⁹ trenutno ne mogu... imao sam velikih nepredviđenih troškova, razumjet ćete. Pogreb moje pokojne je – ali bit će sve do posljednjeg sua – odgovoran sam čovjek. Kako? Natečene ruke? Bit će da je giht, mirovanje i stroga dijeta, bez *cidrea*¹⁰. Ne, ne mogu posjetiti vašu ženu, shrvan sam tugom zbog smrtnog slučaja, i sam se osjećam bolesno, liječnik nije mađioničar, priroda mora pomagati, kaže moj profesor, gospodin doktor Larivière, a ako neće, mi liječnici smo suvišni, tako je bilo i s mojom blagopokojnom. No dug će biti podmiren, budite bez brige, častan čovjek zna što mu je činiti.

Da pomognem, ja koji sam sebi nisam znao pomoći i koji joj nisam doveo pomoć kad je zapomagala, dok se bijeli prah leden širio njezinim tijelom poput kakve želatinaste nemani? Bože, rekoh. Ali gnušam ga se, tog Boga koji ju je spremio pod zemlju, i mrzim sebe sama jer mi ništa nije pravovremeno palo na pamet i

9 Fr. – Da... ne.

10 Fr. – jabučnog vina.

samo sam drhtavim rukama listao medicinski priručnik, slova su mi plesala pred očima, ništa nisam vidio, ni tračka svjetla da razbistri moju smućenu glavu. *La fatalité*. Samo što sam u ovom slučaju *la fatalité* bio ja sâm, jer bio sam loš liječnik, dobar tek toliko da izvadim šupalj zub, propišem vruće kupke za noge, da sušičavam bolesnicima savjetujem da se inhaliraju parom od slane vode. Liječnik osim toga? Tek seoski liječnik, *officier de santé*,¹¹ jer bio sam preglup da završim studij, samo me je Homais povremeno nazivao “*docteur*”, iz blagonaklonosti. Da sam bio pravi liječnik, bio bih se bolje opremio onomad kad se razboljela od upale mozga i kad sam na svoju sramotu morao moliti Carniveta i Larivièreu da je dođu pregledati. No oporavila se, pomogla je priroda, pomogao je Bog, tada mu još u kamenom lice nisam morao sasuti koliko mi se gadi. Bilo je to poput uskrsnuća, a ona se proljepšala, postala nježnija nego ikad prije. Putovala je u Rouen radi satova klavira, a vraćala mi se vedra, sa sjajem u očima, i kad bih je zagrlio, nije više govorila: *Laisse-moi*. Katkad mi se čini da bih je mogao prisiliti da još jednom ustane i da se promijeni. To se protivi zakonima prirode, ali fućkam ja na sve što sam naučio od tih zakona. Sljedeći put kad netko opet zakuca na vrata, neće to biti neki tusti škrti bogatun, već ona u narančastoj večernjoj

11 Fr. – zdravstvenik, medicinar; osoba bez diplome koja je medicinski educirana i ovlaštena obavljati liječničko zanimanje.

haljini koju je nosila na markizovu balu. Glatko počesljana kosa ljupko joj se nabire iznad malenih ušiju, plavkasto sjaji na svjetlu svijećnjaka, u punđu joj je zataknutu ruža. Haljina joj se pripija uz tijelo više nego bilo koja druga od mnogih koje ima u ormaru. Miriše, ali taj miris koji me opija nije od toaletnih vodica, to je miris njezina tijela. To je nedopustivo i protuprirodno, ali za mene više ne vrijede zabrane, ni tvoje, majko, ni vaše, gospodine Abbé, ni onih žena koje su je mrzile jer je bila najljepša, reći ću to glasno, pa neka me drže za budalu –: Emma, žudim za tobom!

Samo mirno! Ništa nisam viknuo da me čuje selo, da je bilo tako, ne bi promaklo Homaisovim tankim ušima i odmah bi dotrčao ovamo prijeko k meni –

– Nekrofilija, *mon cher*,¹² kako to nazivamo mi učeni ljudi. Ogavna perverzija i, upozoravam: kazneno djelo. Mora se biti na oprezu pred okom zakona, ono je budno i prijeti smrću. Opresno u svemu. Već i tričarije mogu prouzročiti najgore nevolje. Vidite, što se tiče mene, čovjeka od znanosti i poslovne časti: za dlaku mi se i samom nešto takvo dogodilo. Pozvali su me službeno u Rouen samo zbog bezazlenih savjeta koje sam mušterijama davao iz pukog čovjekoljublja, u duhu prosvjetiteljstva i odgoja ljudskog roda. Kakav užas! Čuo sam kako škljocaju ključevi zatvorskih stražara,

12 Fr. – dragi moj.

možete misliti kako mi je bilo! A pogotovo nekrofilija, kazneno djelo neusporedivo veće težine, koje se može osuditi i s pozicije prirodnog morala. Tu je sad prijatelj dužan podići glas razuma. Ne može se i ne smije osjećati požuda za truplom, bože sačuvaj, gotovo bih kazao kad bih nesmotreno oponašao jezične manire neukih seljaka, *que la Raison vous en préserve, mon pauvre ami*¹³ –

Tako bi govorio, razboriti moj susjed, da moja riječ bijaše doprla do njegova dućana; srećom, prigušio sam je u sebi. Ali nemoćan sam protiv toga da i dalje odzvanja, moram na to misliti i taj će se osjećaj pretočiti u izgovorenu riječ. Mogu li protiv svojeg osjećaja? Jesam li kriv što krv više ne kola njezinim tijelom koje bijaše tako predivno? Mogu li spriječiti svoje nezgrapno tijelo da čezne za tom divotom? Sve se odvijalo prema običajima i moralu, nekoć. Vjenčanje uz ples i gozbu. Medeni mjesec u Tostesu, gdje su me cijenili kao vrsnog liječnika i gdje su pljuštale čestitke kad sam doveo nevjestu u posmrtnoj haljini, u vjenčanoj haljini što joj jednako dobro pristajalo i u životu i u lijesu. Bio sam najsretniji čovjek u kraljevstvu. Bijela koža moje voljene, tonirana tek sasvim laganom preplanulošću, mirisala je tako opojno da bi mi se zavrtjelo kad bi ležala uza me u poštenom bračnom krevetu. A sad? Čujem pjesmu koju je kasnije katkad osjećajno pjevala

13 Fr. – neka vas Razum čuva od toga, jadni moj prijatelju.